

Bakara Sûresi'nin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

İsmail Karagöz

Öz

Konu ve Amaç: Bu makale, Bakara Sûresi'nin 81. ayeti bağlamında büyük günah işleyenlerin cehenneme girip girmeyeceği meselesini ele almaktadır. Amaç, İslami kaynaklar ve tefsirler ışığında bu konuyu ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

Yöntem: Makale, klasik ve modern İslam alimlerinin görüşlerine yer vererek, ilgili Kur'an ayetlerini ve hadisleri analiz etmektedir. Ayrıca, büyük günah kavramı ve bu günahların cehenneme girmeye etkisi konusunda çeşitli İslam mezheplerinin yaklaşımları karşılaştırılmaktadır.

Bulgular: Araştırma, büyük günah işleyenlerin cehenneme girme durumu hakkında farklı görüşler olduğunu ortaya koymaktadır. Bakara Sûresi'nin 81. ayetinde geçen "seyyie" ve "hatie" kelimeleri şirk ve inkâr anlamına gelebileceği gibi herhangi bir büyük günah anlamına da gelebilir. Bu kelimelere Mutezile âlimleri büyük günah anlamı vermişler, büyük günah işleyen müminlerin, tövbe etmeden ölürlerse ebedî cehennemde kalacaklarını; buna karşılık Ehl-i Sünnet âlimleri, günahına tövbe etmeden ölen müminleri Allah'ın affedebileceği, affetmeyip cehenneme koysa bile mümini burada sürekli bırakmayacağı, imanın mükâfatı olarak cehennemden çıkarıp cennetine koyacağını savunmuştur.

Sonuç: Makale, büyük günah işleyenlerin cehenneme girip girmeyeceği konusunda kesin bir yargıya varmanın zor olduğunu, ancak İslam'ın temel ilkeleri ve merhamet anlayışı çerçevesinde tövbenin önemine vurgu yapmaktadır. Ehl-i Sünnet inancına göre, büyük günah işleyen bir mümin tövbe etmeden ölürse cehenneme girebilir, ancak nihai olarak affedilme umudu bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âyet, Tefsir, Seyyie, Hatie, Şirk, Günah

The Issue of Whether Those Who Commit Major Sins Will Enter Hell in the Context of Verse 81 of Surah Al-Baqarah

Abstract

Subject and Purpose: This article addresses the issue of whether those who commit major sins will enter Hell in the context of verse 81 of Surah Al-Baqarah. The aim is to examine this issue in detail in the light of Islamic sources and exegeses.

Method: The article analyzes relevant Qur'anic verses and hadiths by including the views of classical and modern Islamic scholars. Additionally, it compares the approaches of

Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Düzce, ismailkara-goz1954@gmail.com
Professor Dr., Duzce University, Faculty of Theology, Düzce/Türkiye

*This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.*

Karagöz, İsmail. "Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi" *Mutalaa* 3/2 (Haziran 2024), 106-125.

ORC ID: orcid.org/0000-0003-3105-3554

ROR ID: ror.org/04175wc52

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.12668057

Geliş tarihi: 19.03.2024

Kabul tarihi: 29.06.2024

Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

various Islamic sects regarding the concept of significant sins and their impact on entering Hell.

Results: The research reveals differing opinions on those who commit significant sins entering Hell. The words "sayyiah" and "ḥaṭīah" in verse 81 of Surah Al-Baqarah could mean polytheism, disbelief, or any major sin. Mu'tazilite scholars have interpreted these words to mean major sins, arguing that believers who die without repenting for major sins will remain in Hell eternally. In contrast, Sunni scholars believe that God can forgive believers who die without repenting for their sins, and even if He does not forgive and places them in Hell, He will not leave them there permanently but will eventually bring them out and admit them to Paradise as a reward for their faith.

Conclusions: The article emphasizes that it is difficult to reach a definitive conclusion about whether those who commit major sins will enter Hell. However, it highlights the importance of repentance within the framework of Islam's fundamental principles and understanding of mercy. According to Sunni belief, a believer who commits a major sin and dies without repenting may enter Hell, but there is hope for ultimate forgiveness.

Keywords: Verse, Tafsir, Sayyiah, Ḥaṭīah, Shirk, Sin

Giriş

Varlıklar içerisinde sadece insanlar ve cinler, Allah'a kulluk amacıyla yaratıldıkları¹ halde yaratılış gayelerine aykırı davranıp günah işleyebilmektedirler. Çünkü dünya hayatında imtihan halindedirler,² hayra ve şerre, hakka ve batıla, iyiye ve kötüye, günaha ve sevaba yönelebilecek yeteneğe sahiptirler.³

İnsanların günah işlemelerine sebep olan birçok sebep vardır. Bu sebeplerden biri zayıf yaratılmış olmalarıdır.⁴ Zafiyetleri; şehvetine düşkün, öfkelerine yenik, ibadetlerin meşakkatlerine tahammülsüz, azim göstermede yetersiz, nefsanî arzularına, dünya nimet, menfaat ve lezzetlerine karşı koymada aciz olmalarıdır. İnsanların zayıf yönlerinden birçok aceleci olmalarıdır.⁵ Bu itibarla hayra dua eder gibi şerre de dua edebilirler.⁶ İnsanlar çok hırslı, çok bencil, çok cimri,⁷ mal ve servete çok düşkün,⁸ nimetlere karşı çok nankör,⁹ çok tartışmacı¹⁰ ve arzularına çok düşkündürler. İnsanların nefisleri daima kötülüğü emreder.¹¹ Şeytan, insanların azılı düşmanıdır, bu itibarla insanlar, nefsanî arzularına uyararak ve şeytanlara uyararak zulme düşer ve günah işleyebilirler.¹²

İnsanlar çok cahil ve çok zalimdir.¹³ Bu, Rab'lerinin emir ve yasaklarına riayet etmemeleri ve yüklendikleri ilâhî emaneti yerine getirmemeleri sebebiyle duçar olacakları cezayı bilememeleri, idrak edememeleri ve gafil olmalarıdır.

Bu hususlar elbette her bir fert için söz konusu değildir. Kur'an-ı Kerim'de iman edip salih amel işleyenler, haram ve günahlardan sakınanlar vardır. Asr Sûresinde insanların

¹ ez-Zâriyât 51/56.

² el-Mülk 67/2.

³ eş-Şems 91/7-8.

⁴ en-Nisâ 4/28.

⁵ el-Enbiyâ 81/37

⁶ el-İsrâ 17/11.

⁷ el-Me'âric 70/19-21.

⁸ el-Fussilet 41/49.

⁹ eş-Şûrâ 42/48.

¹⁰ el-Alak 96/6-7; el-Kehf 18/54

¹¹ Yusuf 12/53.

¹² el-Bakara 2/145.

¹³ el-Ahzâb 33/72.

hüsranda olduğu yeminle bildirilmiş, iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler hariç tutulmuş, onların ziyandan kurtulacağı bildirilmiştir. İman edip salih amel işleyen, Kur'an hükümlerine uyan, nimetlere şükreden, musibetlere sabreden, Allah ve kul haklarına riayet eden, günah ve haramlardan sakınan insanlar, çok zalim ve çok cahil değildir. Ne var ki, insanların çoğu bu niteliklere sahip ve çoğu mümin değildir.¹⁴

Yüce Allah, günah ve sevap olan şeyleri yapabilme yeteneği verdiği¹⁵ insanlara iyi ve sevap olan şeyleri yapmalarını, kötü ve günah olan şeylerden sakınmalarını emretmiştir. Yüce Allah, insanlara verdiği akıl, gönderdiği peygamber ve kitaplarla rehberlik etmiş, sevap ve günah, hayır ve şer, iyi ve kötü olan şeyleri bildirmiş ve doğru yolu göstermiştir.¹⁶

Yüce Allah, insanları iman edip etmemekte özgür bırakmakla¹⁷ birlikte merhameti gereği kullarının iman edip kurtuluşa ermelerini ister. Günah işleyenler kendi özgür iradeleri ile günah işlemektedirler. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu gerçeği şöyle bildirmiştir: “*Âdemoğlunun hepsi günahkârdır. Günah işleyenlerin en hayırlıları ise tövbe edenleridir.*”¹⁸ Dolayısıyla önemli olan hiç günah işlemek değil, günaha ısrar etmemek,¹⁹ işlediği günaha tövbe edebilmek ve halini düzeltebilmektir. Şu âyet ve hadis bu hususu açıkça ifade etmektedir:

Ey Peygamberim! “*Kullarıma şöyle buyurduğumu bildir: Ey kendileri aleyhine aşırı gidip haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Bilesiniz ki şüphesiz Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O, çok bağışlayan ve çok merhametli olandır.*”²⁰

“*Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki eğer siz günah işlememiş olsaydınız Allah sizi yok eder, başka bir kavim getirir, onlar günah işlerler, hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler, Allah da onların günahlarını bağışlar.*”²¹

Nefsine ve Şeytan'a uyup günah işleyen, fakat günaha ısrar etmeyen, işlediği günahına tövbe edip halini düzelten mümin kimseyi yüce Allah affeder.²² Günah işleyen, günaha ısrar eden ve tövbe etmeyen, günahlar hayatını kuşatan ve tövbe etmeden ölen kimsenin âhirette akıbeti ne olur? Cehenneme atılır mı? Atılırsa cehennemde ebedî olarak kalır mı? Bakara Sûresinin 81'inci âyetinde *سَيِّئَةٌ* “*seyyie işleyen*” ve *وَإِخْلَاطُ بِهِ خَطِيئَتُهُ* “*ve hataları kendisini kuşatan*” kimselerin cehenneme girecekleri ve burada ebedî kalacakları bildirilmektedir. Bu âyette sözü edilenler kimdir? Müminler mi, kâfirler mi? Âyetteki *سَيِّئَةٌ* kelimesi, müminin işlediği günahlar mı? Yoksa şirk ve inkâr mı? Makalede bu âyet analiz edilmeye ve sahabe döneminden günümüze kadar İslam âlimlerinin âyeti nasıl anladıkları ve âyetin nasıl anlaşılması gerektiği tahlil edilmeye çalışılacaktır.

¹⁴ er-Ra'd 13/1.

¹⁵ el-Beled 90/10; el-İnsan 76/3.

¹⁶ el-Kehf 18/29.

¹⁷ el-Kehf 18/29; el-İnsân 76/3.

¹⁸ *وَأَخْلَاطُ بِهِ خَطِيئَتُهُ وَخَيْرُ الْخَطَائِينَ النَّوَابِئُونَ* İbn Mâce, “Zühd”, 30.

¹⁹ Âl-i İmrân 3/135.

²⁰ ez-Zümer 39/53.

²¹ *وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُدْنِبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَلَجَأَ بِقَوْمٍ يُدْنِبُونَ فَيَسْتَفْزِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ* Müslim, “Tevbe”, 11.

²² en-Nisâ 4/17; Âl-i İmrân 3/135.

Bakara Süresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Seyyie Kelimesi

Âyeti anlayabilmemiz için önce âyette geçen سَيِّئَةٌ ve حَاطِبَةٌ kelimelerini anlamamız gerekir. Çünkü âyetin anlamı, bu kelimelere yüklenen anlama göre değişmektedir.

Sözlükte kötü olmak, kötüleşmek, bir kimseyi üzme ve kırmak anlamındaki سُوء kökünden gelen سَيِّئَةٌ kelimesi kötülük, kötü amel, günah ve suç anlamlarına gelir.²³

Kur'ân'ın çok anlamlı kelimelerinden biri olan سَيِّئَةٌ kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de iki şekilde geçmektedir. **Biri** sözlükte iyilik, salih amel, hayır ve sadaka anlamlarına gelen حَسَنَةٌ kelimesinin zıddı olarak farklı anlamlarda gelmesi:

(1) سَيِّئَةٌ şirk yani Allah'a ortak koşmak, حَسَنَةٌ, tevhîd yani bir tek Allah'a iman etmek anlamındadır. Mesela "Kim âhirete inkâr, şirk, zulüm ve kötü amel ile gelirse, mutlaka yüzüstü cehennem ateşine atılır"²⁴ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ kelimesi, "Kim âhirete iman edip salih amel ile gelirse, onun için yaptıklarının daha hayırlısı olan cennet vardır"²⁵ anlamındaki âyette geçen حَسَنَةٌ kelimesinin karşıtı olarak kullanılmıştır. Abdullah b. Abbas (ö. 67/687), birinci âyette geçen سَيِّئَةٌ kelimesi Allah'a **şirk** koşmak, ikinci âyette geçen حَسَنَةٌ kelimesi **tevhîd** yani Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, anlamında olduğunu söylemiştir.²⁶ Müfessir Kurtubî (ö. 671/1273), âyetlerde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimelerinin **şirk** ve **tevhîd** anlamında olduğu konusunda ittifak olduğunu söylemiştir.²⁷ Şu hadis de bu anlamı teyit etmektedir: Sahabeden Ebû Zer el-Ğifârî (ö. 32/653) diyor ki: Hz. Peygambere "Ey Allah'ın Elçisi! Bana tavsiyede bulun" dedim. Hz. Peygamber, "kötü bir iş yaptığın zaman peşinde onu yok edecek iyi bir iş yap" buyurdu. Ebû Zer diyor ki: Ey Allah'ın Elçisi! "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" sözü iyi işlerden midir? Dedim. Hz. Peygamber, "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur" sözü iyi işlerin en faziletlielerindedir" buyurdu.²⁸

(2) سَيِّئَةٌ, inkâr ve günah, حَسَنَةٌ iman ve salih amel anlamındadır. Mesela "Kim âhirete, iman ve salih amel ile gelirse ona on katı mükâfat vardır. Kim de inkâr ve günah ile gelirse o da sadece inkâr ve günahının misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez"²⁹ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.³⁰

(3) سَيِّئَةٌ, savaşta hezimet ve öldürülmek, حَسَنَةٌ savaşta Allah'ın yardımı ve elde edilen ganimet, anlamındadır. Mesela "Ey müminler! Eğer size bir iyilik, güzellik ve nimet dokunursa

²³ Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem ibn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*. (Beyrut: Dâru Sadr, ts) sû' maddesi.

²⁴ en-Neml 27/90; bk. el-Kasas 28/84; el-Fussilet 41/34.

²⁵ en-Neml 27/89.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. (Kahire: Dâru Kütübî'l-Mısriyye, 1964) 13/244-245.

²⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/244-245.

²⁸ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي قَالَ إِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً فَأَتْبِعْهَا حَسَنَةً تَمْحُهَا قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمِنَ الْحَسَنَاتِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ قَالَ هِيَ أَفْضَلُ الْحَسَنَاتِ Ahmed, *el-Müsned*, 35/386, (No: 21488)

²⁹ el-En'âm 6/160.

³⁰ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kurân*. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. baskı, 2000) 12/276.

bu, Yahudileri üzer. Eğer size bir kötülük, afet ve musibet isabet ederse onlar, buna sevinirler”³¹ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.³²

(4) سَيِّئَةٌ, hastalık ve yokluk, حَسَنَةٌ, sağlık ve bolluk anlamındadır. Mesela “Firavun ve kavmine nimet ve bolluk geldiği zaman, ‘Bu bizim çalışmamızın karşılığıdır’ dediler. Eğer başlarına herhangi bir kıtlık ve yokluk gibi bir musibet isabet ederse bunu, Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı”³³ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.³⁴

(5) سَيِّئَةٌ, bela, azap ve sıkıntı, حَسَنَةٌ, huzur ve mutluluk anlamındadır. Mesela “Ey peygamberim! Müşrikler, senden, iyilikten önce kötülüğü, afet, musibet ve azabı acele olarak istiyorlar”³⁵ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.³⁶

(6) سَيِّئَةٌ kötü ve çirkin söz, eylem ve davranış, حَسَنَةٌ, iyi ve güzel söz, eylem ve davranış anlamındadır. Mesela “İşte bu müminlere, sabretmeleri, kötülüğü iyilikle savmaları ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcamaları sebebiyle, mükâfatları iki kez verilecektir”³⁷ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamındadır.³⁸

(7) سَيِّئَةٌ, kötü ve günah, حَسَنَةٌ, iyi ve sevap anlamındadır. Mesela “Kim güzel bir işe aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ona da o kötülükten bir pay vardır”³⁹ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.⁴⁰

(8) سَيِّئَةٌ, küçük günahlar, حَسَنَةٌ, beş vakit namaz ve benzeri salih ameller anlamındadır. Mesela “Şüphesiz namaz gibi iyi ameller küçük günahları giderir”⁴¹ âyetinde geçen سَيِّئَةٌ ve حَسَنَةٌ kelimeleri bu anlamdadır.⁴²

سَيِّئَةٌ kelimesinin bir diğer kullanımı da حَسَنَةٌ kelimesinin karşıtı olmadan farklı anlamlara gelmesidir. Bu bağlamda kelime şu anlamlarda kullanılmıştır: Şirk, inkâr, isyan ve günah olan söz ve eylemler,⁴³ hoşlanılmayan, Allah’ın razı olmadığı ve söylenmesini ve yapılmasını emretmediği şeyler,⁴⁴ kötülük, kötü söz ve kötü davranışlar,⁴⁵ bir insanı

³¹ Âl-i İmrân 3/120.

³² Ebû'l-Berakât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998) 1/287.

³³ el-A'râf 7/131; bk. el-A'râf 7/95, 168; en-Nisâ 4/78-79.

³⁴ Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/597.

³⁵ er-Ra'd, 13/6; bk. en-Neml 27/46.

³⁶ Mecdüddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.) 205.

³⁷ el-Kasas 28/54, bk. er-Ra'd 13/22.

³⁸ Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 2/649.

³⁹ en-Nisâ 4/85.

⁴⁰ Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/380.

⁴¹ Hud 11/114.

⁴² Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, 192.

⁴³ Yunus 10/27, bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 8/332; en-Neml, 27/90, bk. Mükatîl b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423) 3/318.

⁴⁴ هُوَ الْمَكْرُوهُ وَهُوَ الَّذِي لَا يَرْضَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا يَأْمُرُ بِهِ el-İsrâ 17/38, bk. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 10/262.

⁴⁵ el-Mü'minûn 23/96, bk. Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, 2/480.

Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

yaralamak,⁴⁶ homoseksüellik⁴⁷ ve insanlara zulmetmek⁴⁸ gibi günahlar,⁴⁹ kıtlık ve kuraklık,⁵⁰ musibetler,⁵¹ kötü işlerin dünyada ve âhirette cezası.⁵²

سَيِّئَةٌ kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de hem inanç, söylem, eylem ve davranışlarda, hem doğal afetlerde ve sosyal olaylarda söz konusudur. Dolayısıyla inkâr edip isyan etmek, haram ve günah olan söz, eylem ve davranışlarda bulunmak سَيِّئَةٌ olduğu gibi kıtlık ve yokluk, fert, aile ve toplum hayatında fitne, fesat, huzursuzluk ve kargaşa bulunması da سَيِّئَةٌ kavramına dâhildir.

Bakara Sûresinin 81'inci âyetinde geçen سَيِّئَةٌ kelimesi hangi anlamda kullanılmıştır? Şirk ve inkâr anlamında mı? Yoksa müminlerin işlediği günah anlamında mı? Sahabe döneminden itibaren kelimenin anlamında ihtilaf edilmiştir.⁵³ Kelimeye genelde dört anlam verilmiştir.

(1) **Şirk.** Mesela şu müfessirler bu görüştedir: Sahabeden Abdullah b. Abbas,⁵⁴ tâbiîn âlimlerinden, Ebû Yezîd er-Rebî b. Huseym (ö. 65/685),⁵⁵ Ebû Vâil (ö. 82/701),⁵⁶ Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721),⁵⁷ Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732),⁵⁸ Katâde b. Diâme (ö. 117/735),⁵⁹ Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778),⁶⁰ Kur'an'ı baştan sona kadar ilk defa tefsir eden Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767),⁶¹ dil bilimci ve müfessir Zeccâc,⁶² İmam Taberî (ö. 310/923),⁶³ İmam Mâtürîdî (ö. 333/944),⁶⁴ Hanefî fakih ve müfessir Semerkandî (ö. 860/1456),⁶⁵ Malikî fakih ve müfessir İbn Ebî Zemenîn⁶⁶ (ö. 399/1008),⁶⁷ dil bilimci ve müfessir es-Sa'lebî (ö. 427/1035),⁶⁸ Şâfi'î fakih ve müfessir Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî (ö.

⁴⁶ eş-Şûrâ 42/40. Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbas*, 409.

⁴⁷ Hûd 11/78, bk. Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 2/75

⁴⁸ en-Nahl 16/45. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/212.

⁴⁹ el-Ankebût 29/4. Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 2/664; ez-Zümer 39/48, bk. Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbas*, 390.

⁵⁰ er-Rûm 30/36. Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 3/774; bk. el-Mü'min 40/48.

⁵¹ Hûd 11/10, Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 2/49.

⁵² عَذَابٌ مَّا قَالُوا وَعَمِلُوا وَجَمَعُوا فِي الدُّنْيَا مِنَ الْمَالِ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتٌ مَّا كَسَبُوا Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbas*, 390; el-Mü'min 40/9, وَقِيَهُمُ الْمُنْتَنَاتُ أَي جَزَاءُ السَّيِّئَاتِ وَهُوَ عَذَابُ النَّارِ, Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 3/201.

⁵³ Ebû'l-Hasan, Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*. (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, ts.) 1/153; Alâüddin Ali b. Yahyâ es-Semerkandî, *el-Bahru'l-Ulûm*. thk, Mahmud Mataracı. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts) 1/68

⁵⁴ Firûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, 12; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed ibn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, (Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419) 1/158.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/282.

⁵⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/281.

⁵⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/281

⁵⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân* 2/281.

⁵⁹ Ebû Bekir Abdürezzak b. Hemmâm es-Sana'ânî, *Tefsîr*. thk. Mahmûd Muhammed Abduh. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419) 1/279; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/281.

⁶⁰ Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî, *Tefsîr*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983) 47.

⁶¹ Ebû İshak, İbrahim b. Serî b. Sehl ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühü*. thk. Abdülcelîl Abdüh Şelebî. (Beyrut: Âlemü'l-Kütübi, 1. Baskı, 1988) 1/119.

⁶² Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/162

⁶³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/281.

⁶⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*. (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2005) 1/501.

⁶⁵ Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, 1/68

⁶⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah ibn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*. thk. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ukkâşe. (Kâhire: nâşir, el-Faruk el-Hadîse, , 2002) 1/155.

⁶⁷ İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*, 1/155.

⁶⁸ Ebû İshak Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002) 1/226.

489/1096),⁶⁹ tefsir, hadis ve fıkıh âlimi el-Kurtubî (ö. 671/1273),⁷⁰ Şevkânî (ö. 1250/1834)⁷¹ ve Sıddık Han (ö. 1307/1889)⁷²

Tabiîn âlimlerinden İbn Cüreyc (ö. 150/767), âyetteki سَيِّئَةٌ kelimesinin **şirk** anlamında olduğuna delil olarak “Kim âhirete inkâr, şirk, zulüm ve kötü amel ile gelirse, mutlaka yüzüstü cehennem ateşine atılır”⁷³ âyetini zikretmiştir.⁷⁴ Dil bilimci ve müfessir Vâhidî (ö. 468/1076) müfessirlerin âyetteki سَيِّئَةٌ kelimesinin “**şirk**” anlamında olduğu konusunda ittifak ettiklerini söylemiştir.⁷⁵

(2) **İnkâr.** Mesela dilbilimci ve müfessir Râgıb el-İsfehânî,⁷⁶ Hanbelî müfessir Tûfî (ö. 716/1316),⁷⁷ Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed (ö. 1224/1809)⁷⁸ ve Cezârî (1840-1913)⁷⁹ bu görüştedir.

“**Şirk**”, Allah’a başka varlıkları ortak koşmak, Allah’tan başka bir ilah veya ilahların varlığın kabul etmek, “**inkâr**” ise Allah’ın varlığını veya birliğini veya iman esaslarından birini kabul etmemektir. Her müşrik kâfirdir, ancak her kâfir müşrik değildir. İnsan müşrik olmadan da kâfir olabilir.

(3) **Kur’ân’da failine cehennem cezası olduğu bildirilen günah.** Tabiîn âlimlerinden Süddî el-Kebîr⁸⁰ (ö. 127/745) bu görüştedir. Cehennem cezası olduğu bildirilen günahlar, **şirk**⁸¹ ve **inkâr**⁸² ile kasten cana kıyma ve intihar⁸³ gibi büyük günahlardır.

(4) **Büyük günah.** Tabiîn âlimlerinden Süddî el-Kebîr,⁸⁴ Hasan el-Basrî,⁸⁵ Ebû'l-Âliye er-Riyâhî (ö. 90/709),⁸⁶ dil bilimci ve mutezile âlimi müfessir Zamahşerî (ö. 538/1144),⁸⁷ Osmanlı şeyhülislâmı, fakih ve müfessir Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574)⁸⁸ bu görüştedir.

⁶⁹ Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed es-Sem’ânî, *Tefsîru'l-Kur’ân*. thk. Yâsir b. İbrahim. (Riyad: yy, 1997) 1/101.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi'l-Kur’ân*, 2/12;

⁷¹ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*. (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414) 1/125.

⁷² Muhammed Sıddık Han, *Fethu'l-Beyan fi Mekâsidi'l-Kur’ân*. (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1992) 1/211.

⁷³ en-Neml 27/90.

⁷⁴ Taberî, *Câmi’u'l-Beyân*, 2/286.

⁷⁵ Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *el-Veciz fi Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*. thk. Safvan Adnan Dâvûdî. (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1405) 1/164.

⁷⁶ Ebû'l-Kâsım el-Huseyin b. Muhammed İsfehânî, *Tefsîr*. thk. Muhammed Abdülazîz. (Tanta: 199) 1/245.

⁷⁷ Necmüddîn er-Rabî’ Süleyman b. Abdülkavî et-Tûfî, *el-İşârâtü'l-İlahiyye ila'l-Mebâhisi'l-Usuliyye*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 60.

⁷⁸ Sûfû, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Fâsî, *el-Bahru'l-Medîd fi Tefsîri'l-Kur’âni'l-Mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kuraşî. (Kâhire: 1419) 1/126.

⁷⁹ Muhammed b. Abdilkâdir b. Muhyiddîn el-Hasenî el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr li Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr*. (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003) 1/75.

⁸⁰ Taberî, *Câmi’u'l-Beyân*, 2/281; Mâverdi, *en-Nüketü ve'l-Uyûn*, 1/153. **أَنَّهَا الذُّنُوبُ الَّتِي وَعَدَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهَا النَّارَ**

⁸¹ el-Mâide 5/72.

⁸² el-Mâide 5/36.

⁸³ en-Nisâ 4/30.

⁸⁴ Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer ibn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*. (Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999) 1/315.

⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, 1/158. **السَّيِّئَةُ الْكَبِيرَةُ مِنَ الْكِبَائِرِ**

⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm*, 1/159

⁸⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki an Gavâmizi't-Tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyyi 3. baskı, 1407) 1/158. **كَبِيرَةٌ مِنَ الْكِبَائِرِ**

⁸⁸ Ebüssuûd el-İmâdî Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*. (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, ts) 1/122, **فَاحْشَةٌ مِنَ السَّيِّئَاتِ أَي كَبِيرَةٌ مِنَ الْكِبَائِرِ كَذَابٌ هُوَ لِأَنَّ الْكُفْرَةَ**

Bakara Süresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

1.2. خَطِيئَةٌ Kelimesi

Sözlükte yanılmak, hata etmek ve günah işlemek anlamındaki خَطِئَ kökünden isim şekli olan خَطِيئَةٌ kelimesi, yanlış, kusur, hata ve günah anlamındadır.⁸⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de konumuz olan âyetin dışında خَطِيئَةٌ kelimesi iki âyette, çoğul şekli olan خَطَايَا dört âyette, mastar şekli olan خَطِئُ iki âyette, isim şekli olan خَاطِيٌّ - خَاطِئُونَ yedi âyette ve أَخْطَأَ fiili iki âyette geçmektedir. İki âyette "hata" anlamında,⁹⁰ diğer âyetlerde geçen kelimeler "günah" anlamında kullanılmıştır. Konumuz olan âyette geçen خَطِيئَةٌ kelimesi, سَيِّئَةٌ kelimesi ile birlikte, Nisâ Süresinin 112'nci âyetinde اِثْمٌ/günah", iki âyette "ذَنْبٌ/günah" kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. خَطِئَ kökünden türeyen kelimeler, Kur'ân-ı Kerîm'de şu anlamlarda kullanılmıştır: Allah'a saygısızlık ve itaatsizlik etmek,⁹¹ yüce Allah'ın emirlerini bilerek terk etmek,⁹² hırsızlık yapmak ve bu suçu başkasına isnat etmek ve yalan yere yemin etmek,⁹³ zina yapmak istemek,⁹⁴ bir insanı öldürmeye teşebbüs etmek,⁹⁵ fakirlik korkusuyla çocukları öldürmek,⁹⁶ büyücülük yapmak,⁹⁷ inkâr ve isyan etmek,⁹⁸ mminlerin işledikleri herhangi bir günah.⁹⁹

Konumuz olan âyetteki سَيِّئَةٌ kelimesi gibi خَطِيئَةٌ kelimesinin anlamında da ihtilaf edilmiş ve kelimeye genelde üç anlam verilmiştir:

(1) **Şirk:** Mesela Sahabeden Ebû Hüreyre,¹⁰⁰ Abdullah b. Abbas,¹⁰¹ tabiîn âlimlerinden Ebû Vâil,¹⁰² Dehhâk b. Müzâhim (ö. 105/723), Ebû Yezîd er-Rebî' b. Huseym, Ebû'l-Âliye er-Riyâhî,¹⁰³ Atâ b. Ebî Rebah,¹⁰⁴ Kur'ân başta sona ilk tefsir eden müfessir Süleyman b. Mükâtil¹⁰⁵ ve Semerkandî¹⁰⁶ bu görüştedir.

⁸⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, hıt'ü maddesi.

⁹⁰ en-Nisâ, 4/92; el-Ahzâb 33/5.

⁹¹ el-Bakara 2/58; el-A'râf, 7/161, bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/82.

⁹² el-Bakara 2/284. Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 1/232.

⁹³ en-Nisâ 4/. Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünnet*, 3/357.

⁹⁴ Yusuf 12/29.

⁹⁵ Yusuf 12/91, 97.

⁹⁶ el-İsrâ 17/31.

⁹⁷ Tâhâ 20/73; Şu'arâ 26/51.

⁹⁸ el-Kasas 28/8; el-Hâkka 69/9, 37, el-Alak, 96/16; el-Ankebût 29/12, bk. Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 8/212

⁹⁹ eş-Şu'arâ 26/82.

¹⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/158.

¹⁰¹ Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs*, 12.

¹⁰² Cevzî, İbn Kayyım, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-Mesîr Fi 'İlmi't-Tefsîr*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1. baskı, 1422) 1/83.

¹⁰³ Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Tefsîru'l-Basît* (Suud: 'İmâdetü'l-Bahsi'l-'İlmî, 1. Baskı, 1403) 1/278.

¹⁰⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/286.

¹⁰⁵ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*. (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1. baskı1423) 1/119.

¹⁰⁶ Semerkandî *el-Bahrü'l-Ulûm*, 1/68.

(2) **Kur'ân'da failine cehennem cezası olduğu bildirilen günah.** Mesela tabiîn müfessirlerinden Mücâhid b. Cebr,¹⁰⁷ Süfyân es-Sevrî,¹⁰⁸ Hasan el-Basrî¹⁰⁹ ve Ebû'l-Âliye er-Riyâhî (ö. 90/709)¹¹⁰ bu görüştedir.

(3) **Büyük günah:** Mesela tâbiîn âlimlerinden Katâde b. Diâme,¹¹¹ Hasan el-Basrî,¹¹² hadis ve tefsir âlimi Abdürezzak b. Hemmâm (ö. 211/826),¹¹³ Vâhidî (ö. 468/1076),¹¹⁴ İsfehânî,¹¹⁵ ve Cezâirî¹¹⁶ bu görüştedir.

سَيِّئَةٌ ve حَاطَتْ بِهٖ حَاطَتُهُ kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de hem şirk ve inkâr, hem günah anlamında kullanılmıştır. Âyetin öncesi ve sonrasına baktığımız zaman konumuz olan âyetteki her iki kelimenin de inkâr ve şirk anlamında olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, 80'inci âyette "Yahudiler, Bize cehennem ateşi sadece sayılı günler dokunur" dediler. De ki: "Siz, bu konuda Allah katından bir söz mü aldınız? Öyle ise Allah, verdiği sözünü asla değiştirmez. Yoksa siz, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz" denilmektedir. 81'inci âyet, بَلَى kelimesi ile başlamaktadır. بَلَى kelimesi olumsuz cümlelerden sonra müspet cevap için kullanılır. 82'nci âyette Yahudilerin "Cehennem ateşi sayılı günler hariç bize dokunmaz"¹¹⁷ şeklindeki söylemleri بَلَى "evet" denilerek reddedilmektedir. Cümle, "Evet, ateş size sayılı günler değil, ebedî olarak dokunur" anlamındadır.¹¹⁸

Yahudiler, Hz. Musa Sîna Dağı'nda iken buzağıya taptıkları kırk gün kadar cehennemde kalacaklarına inanıyorlardı. Bu sebeple, "Bize cehennem ateşi ancak sayılı günler dokunur" diyorlardı. Âyette "Siz bu konuda Allah katından söz mü aldınız?" Cümlesi ile bu inanç reddedilmektedir. Yahudiler, Allah ve âhiret hayatına iman etmekle birlikte Hz. Muhammed'e ve Kur'ân'a iman etmedikleri için kâfir idiler. Nitekim Abdullah b. Abbas سَيِّئَةٌ بَلَى مِنْ كَسَبَ سَيِّئَةٌ cümlesini "Ey Yahudiler! Kim sizin gibi amel yapar, sizin gibi inkâr eder ve sizin söylediğinizi söylerse işte onlar, cehennem halkı olanlardır" şeklinde yorumlamıştır.¹¹⁹ Kur'ân'ın anlatım üslubunda imandan sonra inkâr, iyi amelden sonra kötü amel zikredilir.¹²⁰ 81'inci âyette şirk, inkâr ve isyan, 82'nci âyette iman ve salih amel zikredilmişti: "İman eden ve salih ameller işleyen kimselere gelince, evet sadece onlar, cennet halkıdır ve onlar, cennette ebedî olarak kalacak olanlardır." Dolayısıyla bu âyetin delaleti¹²¹ bir önceki âyette geçen مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةٌ cümlesi, "Allah'a ortak koşan ve inkâr eden kimse", وَأَحَاطَتْ بِهٖ حَاطَتُهُ cümlesi, "Şirk, inkâr ve isyanda ısrar eden, inkâr ve isyanına tövbe etmeyen,

¹⁰⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/285.

¹⁰⁸ Süfyân es-Sevrî, *Tefsîr*, 47.

¹⁰⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/285.

¹¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/159.

¹¹¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/285.

¹¹² Kurtubî, *el-Câmi' l'Ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/12.

¹¹³ Abdürezzak, *Tefsîr*, 1/279.

¹¹⁴ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-Basît*, 1/164.

¹¹⁵ İsfehânî, *Tefsîr*, 1/245.

¹¹⁶ Câbir b. Mûsâ el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr li Kelâmi'l-Âliyyi'l-Kebîr*. (Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, 2003) 1/76.

¹¹⁷ el-Bakara 2/80.

¹¹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 1/257; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, 2/194.

¹¹⁹ Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed, Hamûş b. Muhammed, *el-Hidâye ilâ Bülûgu'n-Nihâye fi 'İlmi Me'âni'l-Kur'ân ve Tefsîrih*. (Mecm'uatü'l-Kitâbi ve's-Sünne, 20028) 1/328.

¹²⁰ Mesela bk. el-Kehf, 18/29-30; el-Mü'min, 40/40, 58; el-Câsiye, 45/30-31.

¹²¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 2/287.

Bakara Süresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

kâfir ve müşrik olarak ölen kimse” anlamındadır.¹²² Dolayısıyla âyet, Yahudiler ve onların konumunda olan kâfirlerle ilgilidir.¹²³

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ “*Bunlar, cehennem halkıdır*” ve هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ “*Onlar cehennemde ebedî olarak kalıcıdır*lar” cümleleri âyetin müşrik ve kâfirlerle ilgili olduğunu ifade eder. Çünkü “Cehennem halkı olmak” ve “cehennemde ebedî olarak kalmak”, müminlere değil, kâfirlere mahsustur.¹²⁴ Bu husus, Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette açıkça bildirilmektedir. Mesela şu âyette bu husus açıkça görülmektedir: “İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayan kimseler var ya işte onlar, cehennem halklarıdır. Onlar, cehennemde ebedî kalıcıdır”lar.”¹²⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de müminlerin cennet halkı oldukları ve cennette ebedî kalacakları bildirilmektedir: “Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içlerinde ebedî kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler vaat etti. Allah’ın rızası ise, daha büyüktür. Bu, büyük başarı ve kurtuluştur.”¹²⁶

Müminlerin küçük veya büyük günahı bulunsa bile günahları, kendilerini tamamen kuşatmaz,¹²⁷ mutlaka sevap olan amelleri bulunur. En büyük itaat ve sevap imandır.¹²⁸ İmanla ölen ebedî olarak cehennemde kalmaz.

“Kim kötü bir iş yaparsa ona bir tek günah yazılır, kim iyi bir iş yarsa ona on kat sevap yazılır. Eğer işlediği kötü bir işi sebebiyle dünyada cezalandırılırsa onun için on iyi sevabı kalır. Eğer işlediği kötü bir işi sebebiyle dünyada cezalandırılmazsa on katı ile sevap verilen iyi amellerinden biri alınır ve onun için iyi amellerin onda dokuzu baki kalır. Sonra şöyle demiştir: Bir katı ile karşılık verilen kötü amelleri, on katı ile sevap verilen iyi amellerine galip gelenlere yazıklar olsun.”¹²⁹

Bu rivayet, şu âyet ile uyum sağlamaktadır. “Kim âhirete, *حَسَنَةً* / iman ve salih amel ile gelirse ona on katı mükâfat vardır. Kim de *سَيِّئَةً* / inkâr ve günah ile gelirse o da sadece inkâr ve günahının misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.”¹³⁰

Yüce Allah, mali ibadetlere bire yedi yüz,¹³¹ sabretmeye ise hesapsız derecede sevap vermektedir.¹³²

Bu açıklamalar ışığında konumuz olan âyete şöyle meâl verilebilir: “Evet, kim inkâr edip günah işler ve günahı kendisini çepeçevre kuşatır ve tövbe edip iman etmeden ölürse işte bunlar, cehennem halkıdır. Onlar, cehennemde ebedî olarak kalacaklardır.”

Âyete “Hayır! Kim bir kötülük işler de kötülüğü kendisini çepeçevre kuşatırsa işte bu kimseler cehennemliktirler; onlar orada ebedî olarak kalırlar”¹³³ şeklinde bir meâl verildiği zaman âyet,

¹²² Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, 1/119; Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, 2/284.

¹²³ Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/162.

¹²⁴ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, 2/282.

¹²⁵ el-Bakara 2/39.

¹²⁶ et-Tevbe 9/71.

¹²⁷ Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib ibn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422) 1/171.

¹²⁸ Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, 1/105.

¹²⁹ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, 15/231; benzeri için bk. Müslim, Zikir, 22.

¹³⁰ el-En'âm 6/160.

¹³¹ el-Bakar 2/261.

¹³² ez-Zümer 39/10.

¹³³ Hayretten Karaman ve diğerleri, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015) 11.

“kötülük işleyen ve kötülükleri kendisini kuşatanların” mümin bile olsalar cehennemlik oldukları ve içinde ebedî olarak kalmak üzere cehenneme gidecekleri anlaşılır. Bu, Kur’ân ve sünnet bütünlüğüne uygun bir anlam değildir. Diğer taraftan Türkçede “**kötülük**” kelimesi, “zarar verecek davranış, eylem veya söz” anlamına gelir. Bu anlam, âyetteki سَيِّئَةٌ kelimesini karşılamaz.

2. Büyük Günah İşleyen Müminin Âhiretteki Durumu

Büyük günah, hırsızlık¹³⁴ ve zina¹³⁵ gibi dünyada had cezası,¹³⁶ toplumda fuhşun yayılmasını istemek¹³⁷ gibi âhirette azap bildirilen günah,¹³⁸ faiz gibi haram olduğuna dair Kur’ân-ı Kerim’de âyet¹³⁹ bulunan yasak fiiller, Allah’a isyan olan söz, fiil ve davranışlar,¹⁴⁰ kibir gibi işleyenin cehennemle cezalandırılacağı¹⁴¹ bildirilen günah,¹⁴² şirk, inkâr ve nifak gibi Allah’ın lanet ettiği¹⁴³ ve gazap ettiği günah,¹⁴⁴ yalan haber üretmek gibi işleyeni fasık¹⁴⁵ olarak nitelenen günah ve Allah’ın işleyeni şiddetle yerdiği günah¹⁴⁶ şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴⁷ Abdullah b. Abbas, “Büyük günah, Allah’ın cehennem vaat ettiği veya gazap ettiği veya lanet ettiği veya azap olduğunu bildirdiği her günahdır” demiştir.¹⁴⁸

Konumuz olan âyet her ne kadar kâfirlerle ilgili olsa da¹⁴⁹ âyeti yukarıda beyan ettiğimiz gibi günahkâr müminlerle de irtibatlandırılanlar olmuştur. Buna günah anlamına gelen سَيِّئَةٌ ve خطيئة kelimeleri imkân vermektedir. Eğer âyet, büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölen müminlerle ilgili ise bu takdirde âyet, müminlerin cehennemde ebedî kalacaklarını ifade eder. “Büyük günah işleyen mümin, kâfir olur” görüşünü savunan Hâriciler¹⁵⁰ ile “büyük günah işleyen mümin, şirk, inkâr ve nifakı bulunmadığı için kâfir olmaz, fakat işlediği günah sebebiyle mümin olarak da kalamaz, bu ikisi arasında bir yerde bulunur” görüşünü savunan Mutezile¹⁵¹ mezhebi âlimleri, âyeti bu görüşlerine delil olarak zikretmişlerdir.¹⁵² Hz. Peygamberin, ashabının ve dinin temel konularında takip ettikleri yolu benimseyen, büyük günah işleyen müminlerin dinden çıkmayacaklarını, tövbe

¹³⁴ el-Mâide 5/38.

¹³⁵ en-Nûr 24/1.

¹³⁶ كُلُّ عَمَلٍ يُعْمَلُ بِهِ الْحَدُّ فَهُوَ مِنَ الْكَبَائِرِ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 8/247,

¹³⁷ en-Nisâ, 24/19.

¹³⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 9/429. كُلُّ ذَنْبٍ نَسَبَهُ اللَّهُ إِلَى النَّارِ فَهُوَ مِنَ الْكَبَائِرِ. İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevzî, *Zâdü’l-Mesir Fi İlmi’t-Tefsir*. (Beirut: Dâru’l-Kütübî’l-Arabî, 1422) 4/190; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 8/247,

¹³⁹ el-Bakara 2/275.

¹⁴⁰ كُلُّ شَيْءٍ غَضِبَ اللَّهُ فِيهِ فَهُوَ كَبِيرَةٌ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 8/246.

¹⁴¹ en-Nahl 16/29.

¹⁴² كُلُّ ذَنْبٍ تَوَعَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِالنَّارِ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*. (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1414) 5/135.

¹⁴³ el-Ahzâb 33/64–66; en-Nisâ 4/138.

¹⁴⁴ el-Feth 48/6.

¹⁴⁵ el-Hucurât 49/6.

¹⁴⁶ ذَمُّ فَاعِلُهُ ذَمًّا شَدِيدًا Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, 5/135.

¹⁴⁷ bk. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 6/652; Tabbâre, Afif Abdülfettâh, *el-Hatâyâ fi Nazari’l-İslam*. (Beirut: Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, tarihsiz)12; Muhammed Tahir Sıddîkî el-Hindî, *Mecme’u Bihâri’l-Envâr fi Garâibi’t-Tenzîli ve Letâifi’l-Ahbâr*. (Haydarabad: 1971) 1/403.

¹⁴⁸ كُلُّ الْكَبَائِرِ كُلُّ ذَنْبٍ حَتَمَهُ اللَّهُ بِنَارٍ أَوْ غَضِبَ أَوْ لَعَنَهُ أَوْ عَذَابَ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 6/652.

¹⁴⁹ İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-Vecîz*, 1/171.

¹⁵⁰ Ethem Ruhi Fiğlalı, “Hâricî”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997) 16/169-175.

¹⁵¹ Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *Fehmü’l-Kur’âni ve Me’ânihi* (Beirut: Dâru’l-Kindî, thk. Hüseyin Kutlu, 1398) 254-255. İlyas Çelebi, DİA. (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020) 31/ 391-401.

¹⁵² Semerkandî *el-Bahru’l-Ulûm*, 1/68,

Bakara Süresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

etmeden ölürlerse ebedî olarak cehennemde kalmayacaklarını savunan Ehl-i Sünnet âlimleri,¹⁵³ âyetin müminlerle ilgili olmadığını savunmuşlardır.¹⁵⁴

Hâriciler ile Mutezile mezhebi âlimleri konumuz olan âyeti şöyle yorumlamışlardır.¹⁵⁵ سَيِّئَةٌ kelimesi bütün günahları kapsar. Yüce Allah, “Kötülüğün cezası, onun dengi bir kötülüktür”¹⁵⁶ ve “Kim kötülük eder ve kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır”¹⁵⁷ buyurmaktadır. Dolayısıyla büyük günah işleyen ve bu günahları sevaplarını kuşatan kimse, cehennem halkıdır ve cehennemde ebedî olarak kalır. Eğer bu âyet, Yahudiler hakkında inmiştir denirse, biz de “sebebin hususi olması, genel olmasına engel değildir” deriz, demişlerdir.¹⁵⁸

Ehl-i Sünnet âlimleri, buna şöyle cevap vermişlerdir: Yüce Allah, âhirette günahkârları affedebilir, biz kimi affedeceğini, kimi cezalandıracağını bilemeyiz, cezalandırdığı kimseleri de cehennemde ebedî olarak bırakmaz, imanın mükâfatı olarak cehennemden çıkarıp cennetine koyar.¹⁵⁹

Yüce Allah, günahkârları dünyada iken affedebileceği gibi dilerse âhirette de affedebilir. “O Allah ki hesap gününde O’nun benim günahlarımı bağışlayacağını umarım”¹⁶⁰ âyeti bunun delilidir. Allah müminlere dünyada da âhirette yardım eder.¹⁶¹

Mutezile âlimleri görüşlerine “Kim Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve onun koyduğu sınırları çiğnerse, Allah, onu içerisinde ebedî kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır”¹⁶² âyetini de delil olarak zikretmişlerdir. Onlara göre âyet geneldir, dolayısıyla namaz, oruç, zekât, hac ve cihad gibi farzları terk edenleri de içki, zina ve cana kıyma gibi haramları işleyenleri de kapsar. Çünkü bu kimseler Allah’ın sınırlarını çiğnemiş ve cezayı hak etmiştir.¹⁶³

Ehl-i Sünnet âlimleri, buna şu âyetler ile cevap vermişlerdir: “Şüphesiz âhirette rezillik, aşağılık ve kötülük kâfirlerin üzerindedir.”¹⁶⁴ “Ey Firavun! Şüphesiz azabın, bize Allah’ın âyetlerini yalanlayıp yüz çeviren kimselere yapılacağı gerçekten vahyolundu.”¹⁶⁵ Bu âyetler, âhirette müminlerin değil, âyetleri yalanlayan kâfirlerin rezil ve rüsva olacaklarını beyan etmektedir. Şu âyette âhirette Allah’ın müminleri rezil ve rüsva etmeyeceği bildirilmektedir: “O gün Allah, Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri rezil ve rüsva etmez.”¹⁶⁶

Mutezile âlimlerinin görüşlerine delil aldıkları âyetlerin bazıları şunlardır:

¹⁵³ Yusuf Şevki Yavuz, “Ehl-i Sünnet” *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994) 10/ 525-530.

¹⁵⁴ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil*, 1/105.

¹⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsiyyi, 1420)1/569.

¹⁵⁶ eş-Şûrâ 42/40.

¹⁵⁷ en-Nisâ 4/123.

¹⁵⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 1/569.

¹⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 1/569.

¹⁶⁰ eş-Şu'arâ 26/82.

¹⁶¹ el-Mü'min 40/51.

¹⁶² en-Nisâ 4/14.

¹⁶³ Râzî, 1/569.

¹⁶⁴ en-Nahl 16/27.

¹⁶⁵ Tâhâ 20/48.

¹⁶⁶ et-Tahrîm 66/8.

(1) “Kim bir mümini, kasten öldürürse, bu kimsenin cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”¹⁶⁷

Âyette öldürme suçunu işleyen kimsenin cehennemde ebedî kalacağı bildirilmektedir.

Ehl-i sünnet âlimleri âyeti iki şekilde anlamışlardır. (1) Bir mümin bir cana kıyar, tövbe etmeden ölür ve âhirette Allah da affetmezse uzun süre cehennemde kalır.¹⁶⁸ Allah dilerse şirk ve inkâr dışındaki günahları affedebilir.¹⁶⁹ İnsan öldürme suçu, büyük günahdır ancak şirk ve inkâr değildir. (2) Bir mümin, bir mümini sırf mümin olduğu için öldürürse¹⁷⁰ o zaman ebedî olarak cehennemde kalır.¹⁷¹ Mesela İmam Mâtürîdî, âyeti bir mümin bir mümini öldürmeyi helâl sayarak öldürür ve haramı hafife alırsa şeklinde yorumlamıştır.¹⁷² Herhangi bir haramı helâl saymak, inkârdır. Bu takdirde âyet kâfirlerle ilgili olur. Bu yorumu göre âyetin anlamı şöyledir: “Kim bir mümini, sırf mümin olduğu için kasten öldürürse, bu kimsenin cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”

(2) “Kim kötülük eder ve kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır ve bu kimse Allah’tan başka kendisi için azaptan kurtaracak hiçbir dost ve yardımcı da bulamaz.”¹⁷³

Âyette kötülük eden ve kötü iş yapan kimsenin cezalandırılacağı ve kendisine kimsenin yardım etmeyeceği bildirilmektedir.

Ehl-i Sünnet âlimi İmam Mâtürîdî âyeti şöyle yorumlamıştır: Mümin yaptığı kötü şey sebebi ile dünyada, kâfir âhirette cezalandırılır, âyetin ikinci cümlesi kâfirlerle ilgilidir.¹⁷⁴ “Allah müminlere dünyada da âhirette yardım eder”¹⁷⁵ âyeti ile “Erkek veya kadın kim mümin olarak salih ameller işlerse işte onlar, cennete girerler ve zerre kadar zulmedilmezler” anlamındaki 124’üncü âyet ile şu rivayet, bunun delilidir: Hz. Ebû Bekir (ö.13/634), diyor ki: Ya Resûlellah! Bu âyet olduktan sonra nasıl kurtuluşa ereriz? Yaptığımız her amel ile cezalandırılacak mıyız dedim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s), “Allah seni bağışlasın ey Ebû Bekir! Sen hasta olmadın mı? Üzülmedin mi? Sana şiddetli darlık isabet etmedi mi?” Dedi. Hz. Ebû Bekir (r.a.), “Evet ya Resûlullah” dedim. Hz. Peygamber (s.a.s), “İşte bu hastalanma, üzülme ve şiddetli darlığa maruz kalma cezalandırıldığı şeylerdir” buyurdu.¹⁷⁶

(3) “Kötü işler yapan kimseler var ya, onların kötülüklerinin cezası misliyledir ve onları zillet kaplar. Onları Allah’ın azabından koruyacak hiçbir kimse yoktur. Yüzleri sanki karanlık geceden parçalar ile örtülmüş gibidir. İşte onlar, cehennem halkıdır. Onlar, cehennemde ebedî kalıcıdır.”¹⁷⁷

Âyette kötü iş yapanların cezalandırılacağı ve onlara kimsenin yardım etmeyeceği bildirilmektedir.

¹⁶⁷ en-Nisâ 4/93.

¹⁶⁸ Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, 1/385.

¹⁶⁹ en-Nisâ 4/48, 116.

¹⁷⁰ Neseî, *Medâriku’t-Tenzil*, 1/385.

¹⁷¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 7/340.

¹⁷² Mâtürîdî, *Medâriku’t-Tenzil*, 3/144.

¹⁷³ en-Nisâ 4/123.

¹⁷⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehlî’s-Sünnet*, 3/368.

¹⁷⁵ el-Mü’min 40/51.

¹⁷⁶ İbn Hibban, Muhammed, *el-İhsân fî Tertîbi Sahîhi İbn Hibban*. Tertip, el-Emîr Alâüddin Ali b. Belban el-Farisî, thk. Şuayb el-Arnâvut. (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1988) 7/171. (No: 2910)

¹⁷⁷ Yunus 10/27.

Bakara Süresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

Ehl-i Sünnet âlimleri âyetin kâfirlerle ilgili olduğunu savunmuşlardır.¹⁷⁸ Buna “İman edip salih amelleri en güzel şekilde yapan iyi kimselere mükâfat olarak nimet yurdu olan cennet ve fazlası, Allah’ın cemalini müşahede vardır. Onların yüzlerine ne kara, toz-toprak ve leke bulaşır ne de zillet, aşağılık ve horluk okunur. Onlar, cennet halkıdır. Onlar, cennette ebedî olarak kalıcıdırlar” anlamındaki bir önceki âyetin delalet ettiğini, âhirette “Yüzleri sanki karanlık geceden parçalar ile örtülmüş gibi olanların”¹⁷⁹ kâfirler olduğunu söylemişlerdir.

(4) “Ey müminler! Savaş taktiği gereği, düşmanı vurmak için geri çekilmek veya başka bir birliğe katılmak hariç böyle bir günde kim kâfirlere arkasını döner ve savaştan kaçarsa o, Allah’ın gazabına uğrar ve onun varacağı yer cehennemdir. Cehennem ne kötü varılacak yerdir.”¹⁸⁰ “Ey Peygamberim! Altın ve gümüşü biriktirenler ve onları Allah yolunda harcamayanlar, zekâtını vermeyenler var ya onları elem dolu bir azapla müjdele.”¹⁸¹ “Allah’ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu zannetmesinler. Aksine bu, kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır.”¹⁸²

Bu âyetlerde savaştan kaçan, zekâtı vermeyen ve cimrilik eden kimsenin cehennemle cezalandırılacağı bildirilmektedir.¹⁸³

Ehl-i Sünnet âlimleri bu tür âyetlere karşı şu açıklamayı yapmışlardır: Büyük günah işleyip tövbe etmeden ölen müminlerin durumu âhirette Allah’a kalır. Yüce Allah dilerse onu kendiliğinden bağışlar, dilerse bu kimse için peygamberine şefaet etme izni verir, dilerse onu cezalandırmak üzere cehenneme koyar, bir müddet cehennemde cezalandırır, sonra cehennemden çıkarılmasını emreder, bunu ya şefaet ile ya şefaetiz yapar ve sonunda cennete koyar, mümin cehennemde ebedî olarak kalmaz, ancak kâfirler cehennemde sonsuz olarak kalırlar. Büyük günahların başı inkârdır, müminde de bu günah yoktur, dolayısıyla cehennemde ebedi kalmaz.¹⁸⁴ Şu âyetler ve benzerleri buna delildir: Ey Peygamberim! “Kullarıma şöyle buyurduğumu bildir: Ey kendileri aleyhine aşırı gidip haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Bilesiniz ki şüphesiz Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O, çok bağışlayan ve çok merhametli olanıdır.”¹⁸⁵ “Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine karşı af ve mağfîret sahibidir.”¹⁸⁶ Ehl-i sünnet âlimlerine göre bu âyetler umumdur, bütün günahları kapsar, dolayısıyla mümin tövbe etmese bile yüce Allah dünya ve âhirette bütün günahları bağışlayabilir. Nitekim “O Allah ki, kullarının tövbesini kabul eder ve **günahları bağışlar**”¹⁸⁷ âyetinde tövbe ve af ayrı olarak zikredilmiştir. Allah tövbe edenleri affeder, tövbe etmeyen müminleri de affedebilir.

Kur’ân-ı Kerîm’de yüce Allah’ın âhirette müminlere cennetle birlikte bağışlama vaat edilmektedir:¹⁸⁸ “Âhirette kâfirler için cehennemde şiddetli bir azap ve müminler için Allah’ın

¹⁷⁸ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil*, 2/19.

¹⁷⁹ Âl-i İmrân 3/106-107.

¹⁸⁰ el-Enfâl 8/16.

¹⁸¹ et-Tevbe 9/34.

¹⁸² Âl-i İmrân 3/180.

¹⁸³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 3/568-576.

¹⁸⁴ Beyhâkî, *Şu’abü’l-İman*. thk: Abdül-Âli Abdülhamîd, Hâmid Eşref Ali. (Bombay: Mektebetü’r-Rüşd, 2003) 1/464-465

¹⁸⁵ ez-Zümer 39/53.

¹⁸⁶ er-Ra’d 13/6.

¹⁸⁷ eş-Şûrâ 42/25.

¹⁸⁸ bk. el-Bakara 2/268, Âl-i İmrân 3/133, 136, en-Nisâ 4/4, el-Mâide 5/9, Hüd 11/11, er-Ra’d 13/6, el-Hac 22/50, en-Nür 24/26, el-Ahzâb 33/35, es-Sebe’ 34/4, el-Ahzâb 35/7, Yâsin 36/11, el-Fussilet 41/43, Muhammed 47/15, el-Feth 48/29, el-Hucurât 49/3, el-Hadîd 57/20, el-Mülk 67/12.

mağfireti, rızası ve cenneti vardır.”¹⁸⁹ “Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını ve inkârı bağışlamaz. Bunun dışında kalan, inkâr olmayan günahları dilediği kimseler için **bağışlar**”¹⁹⁰ anlamındaki âyet ve benzeri birçok âyette¹⁹¹ Allah’ın âhirette müminlerin küçük veya büyük günahlarını affedebileceğini ifade etmektedir:

Ahzâb Sûresinin 35’inci âyetinde müminlerin on niteliği zikredildikten sonra “Allah onlar için **bağışlanma** ve büyük bir mükâfat hazırladı” buyurulmuştur. Aftan söz edebilmek için bir suçun ve günahın bulunması gerekir. Aşağıdaki hadis-i şerifler ve benzerleri de Ehl-i Sünnet âlimlerinin bu görüşüne delildir:

Sahabeden Ubâde b. Sâmî diyor ki: “Biz Resûlullah (s.a.s) ile bir mecliste birlikte idik. Hz. Peygamber, bize “Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, zina etmemek, hırsızlık yapmamak ve haksız yere cana kıymamak üzere bana biat edin, sizden kim verdiği sözü tutarsa mükâfatı Allah'a ait olur, kim bunlardan birini yapar ve dünyada cezalandırılırsa, bu ceza onun için kefarettir, kim bunlardan birini yapar ve Allah, bu suçunu örter ve dünyada cezalandırılmazsa hali Allah'a kalır, Allah, dilerse onu affeder, dilerse cezalandırır” buyurdu.¹⁹²

“Allah, beş vakit namazı farz kılmuştur. Kim abdesti güzelce alır, beş vakit namazı vaktinde kılar, rükûunu, secdesini ve huşûunu tam yaparsa bu kimseye Allah’ın onu bağışlayıp cennete koyacağına dair sözü vardır. Namazlarını kılmayan kimseye ise Allah’ın bir sözü yoktur. Dilerse onu bağışlar ve cennetine koyar, dilerse ona azap eder.”¹⁹³

“Şüphesiz Allah, âhirette mümine lütuf ve keremi ile yaklaşır, onu himaye eder ve günahlarını insanlardan gizler ve şöyle buyurur: “Şu günahı biliyor musun? Şu günahı biliyor musun?” Mümin, “Evet ya Rabbi!” der. Allah ona günahlarını ikrar ettirir. Mümin zihninde Allah’ın kendisini helâk edeceğini düşünür. Allah şöyle buyurur: “Dünyada günahların örtmüştüm bugün de senin günahlarını bağışlıyorum. Mümine sevaplarının bulunduğu amel defteri verilir. Kâfir ve münâfiğa gelince, “Şahit olan melekler, “Bunlar, Rab’lerine karşı yalan söyleyen kimselerdir” derler. Bilesiniz ki, Allah’ın laneti müşriklerin üzerindedir.”¹⁹⁴

Yüce Allah, dünyada müminin günahını tövbe ile affedebileceği gibi bir salih amel,¹⁹⁵ bir musibete sabır sebebiyle¹⁹⁶ veya kendiliğinden de affedebilir. Aynı şekilde âhirette de müminler “kolay bir şekilde hesaba çekilir”¹⁹⁷ ve günahları affedilebilir. Şu âyetler buna delildir: “Ey müminler! Allah’a güzel bir borç verirseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım.”¹⁹⁸ “Anne ve babasına iyi davranan ve Allah’a dua eden mümin kimseler var ya biz onların amellerinin iyisini kabul ederiz ve

¹⁸⁹ el-Hadîd 57/20.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/48, 116.

¹⁹¹ el-Mâide 5/9; el-Hac 22/50; el-Feth 48/29.

¹⁹² كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَجْلِسٍ فَقَالَ تَبَايعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزْنُوا وَلَا تَسْرِفُوا وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَعُوقِبَ بِهِ فَهُوَ كَقَارَةٍ لَهُ وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَسْتَرَهُ اللَّهُ خُمُسُ صَلَواتِ إِفْتَرَصَتْهُنَّ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ أَحْسَنَ وَضَوَّاهُنَّ وَصَلَّاهُنَّ لَوْ قَتَيْتِهِنَّ وَأَتَمَّ رُكُوعَهُنَّ وَخَشَوْعَهُنَّ كَانَتْ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ وَمَنْ خَمَسُ صَلَواتِ إِفْتَرَصَتْهُنَّ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ أَحْسَنَ وَضَوَّاهُنَّ وَصَلَّاهُنَّ لَوْ قَتَيْتِهِنَّ وَأَتَمَّ رُكُوعَهُنَّ وَخَشَوْعَهُنَّ كَانَتْ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ

¹⁹³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 9.

¹⁹⁴ إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنِينَ فَيَضَعُ عَلَيْهِمْ كَنَفَهُ وَيَسْتُرُهُمْ فَيَقُولُ أَنْعَرَفْتُ ذَنْبَكَ كَذَا أَنْعَرَفْتُ ذَنْبَكَ كَذَا؟ فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبِّ حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ قَالَ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ وَيُعْطِي صَنِيْفَةً حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْكَاْفِرُ وَالْمُنَافِقُ فَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هُوَ لَاءَ الدِّينِ Buhârî, “Mezâlim”, 4. Hadiste geçen âyet, Hûd 11/18.

¹⁹⁵ et-Teğâbün 64/17.

¹⁹⁶ Buhârî, Merdâ’, 1.

¹⁹⁷ İnşikâk 84/88.

¹⁹⁸ el-Mâide 5/12.

Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

günahlarını bağışlarız, bu kimseler, cennet halkı arasında olacaklardır ..."¹⁹⁹ "Cennette muttakî müminler için her çeşit meyve vardır. Onlar Rableri tarafından bağışlanacaktır..."²⁰⁰

Günahkâr mümin âhirette affa mazhar olmasa, günahının cezasını çekmesi için cehenneme konulsa bile, cehennemde ebedî olarak kalmaz.²⁰¹ Kalırsa iman etmenin mükâfatını almamış olur. "Şüphesiz Allah, hiç kimseye zerre kadar zulmetmez. Eğer iyi bir amel işlerse onun sevabını kat kat verir ve kendi katından büyük bir mükâfat verir."²⁰² Dolayısıyla mümin günahının cezasını çekince, cehennemden çıkartılır, imanının mükâfatı olarak cennete konur. Bu hususu Hz. Peygamber şöyle bildirmiştir: "Tevhîd ehlinde olan müminler, cehennemden çıkar ve cennete girerler."²⁰³ Tevhîd ehli, cehennemden çıkarıldığı ve cennete konulduğu zaman, "İnkâr edenler, 'keşke Müslüman olsaydık' diye çok arzu edeceklerdir."²⁰⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette cehenneme ancak kâfirlerin gireceği bildirilmektedir: "Cehennem ateşine ancak Peygamberi ve kitabı yalanlayan ve imandan yüz çeviren en zalim kimse girer."²⁰⁵ "Rab'lerini inkâr eden kimseler için cehennem azabı vardır."²⁰⁶

Âl-i İmrân Sûresinin 131'inci âyetinde cehennem için hazırlanmış kâfirler için bildirilmektedir. "Kıyamet günü bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara gelince, onlara "İmanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? Öyle ise inkâr etmenize karşılık azabı tadın" denir. Yüzleri ağaran kimselere gelince onlar, Allah'ın rahmeti, cenneti içinde olacaklardır. Onlar, cennette ebedî olarak kalacak kimselerdir"²⁰⁷ âyetlerinde yüzleri ağaranların cennete, yüzleri kararanların cehennem gireceği bildirilmektedir. Yüzleri ağaranlar, müminler, kararanlar ise kâfirlerdir.

Mutezilenin büyük günah işleyen kimsenin dinden çıkacağına delil olarak aldıkları âyetlerden biri En'âm Sûresinin 82'nci âyetidir: **الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ** "İman eden ve imanlarına zulüm/şirk karıştırmayan kimseler var ya işte güven onlarındır ve onlar doğru yola ulaştırılmış olanlardır."

Mutezîlî müfessir Zamahşerî (ö. 538/114) âyette geçen **بِظُلْمٍ** kelimesini **بِمَعْصِيَةٍ** isyan olan söz, eylem ve davranış yani günah ile açıklamıştır.²⁰⁸ Buna göre bir insanın hidayete erenlerden yani müminlerden olabilmesi için günah işlememiş olması gerekir. Ehl-i sünnet âlimi İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), âyetteki **بِظُلْمٍ** kelimesini **بِالشِّرْكِ** "Allah'a ortak koşma" ile açıklamıştır.²⁰⁹ Bu yoruma göre bir insan Allah'a şirk koşarsa hidayete erenlerden yani müminlerden olamaz. Âyet indiği zaman bu, Resûlullah'ın ashabına çok ağır ve zor gelir. Bunun üzerine peygambere derler ki: *Ey Allah'ın elçisi! Hangimiz nefsinde zulmetmiyor? Allah'ın elçisi de arkadaşlarına, "âyette geçen zulüm, sizin sandığınız*

¹⁹⁹ el-Ahkâf 46/16. Yorum için bk. İsmail Karagöz, *Allah Kelamı Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri, Açıklama ve Kırk Meâli* (Ankara: Kar, 2021)

²⁰⁰ Muhammed 47/15.

²⁰¹ Tirmizî, *es-Sünen*, 4/321

²⁰² en-Nisâ 4/40.

²⁰³ **سَيُخْرِجُ مِنَ النَّارِ مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ وَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ** Tirmizî, "İman", 17. (No: 2775)

²⁰⁴ **إِذَا أُخْرِجَ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مِنَ النَّارِ وَأَدْخِلُوا الْجَنَّةَ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ** Tirmizî, "İman", 17. (No: 2775) Hadiste geçen âyet, el-Hicr 15/2.

²⁰⁵ el-Leyl 92/14-16.

²⁰⁶ el-Mülk 67/6; bk. el-Mülk 67/8-9.

²⁰⁷ Âl-i İmrân 3/106-107.

²⁰⁸ Zamahşerî, *el-Keşşâf*, 2/43.

²⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 1/195.

manada değildir, buradaki zulüm, Lokman'ın oğluna, "Ey yavrum! Allah'a şirk koşma, çünkü şirk en büyük zulümdür" diye öğüt verip sakındırdığı Allah'a ortak koşmak anlamındadır" şeklinde izah eder.²¹⁰

Örnek olarak zikredilebilecek **diğer** âyet, Fâtır Sûresinin 10'uncu âyetidir: **الَّذِي يَصْنَعُ الْكَلِمَ: الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ** "İyi kelimeler, Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçidir deyip iman etmek, Allah'a yükselir ve kabul edilir. **Salih amellere** gelince onu da Allah'a iman yükseltir."

Âyette geçen **الَّذِي يَصْنَعُ الْكَلِمَ: الطَّيِّبُ** "İyi kelimeler" ile maksat, **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" cümlesini söyleyerek Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamber ve tebliğ ettiği dinin hak olduğuna iman etmektir. **الْعَمَلُ الصَّالِحُ** "Salih amel" ile maksat, müminlerin iyi bir niyetle, samimi olarak Allah'a ve Resûlüne itaat olan, İslam'a ve akl-ı selime uygun olarak yaptıkları her türlü iyi ameldir.

Âyetteki **يَرْفَعُهُ** fiilinin öznesi **الْعَمَلُ الصَّالِحُ** olarak kabul edilirse²¹¹ imanın geçerli olabilmesi için salih amel şart olur, dolayısıyla salih ameli olmayan kimsenin imanı kabul olmaz, yani farzları terk eden kimse mümin olamaz. Zamahşeri âyeti böyle anlamıştır.²¹²

يَرْفَعُهُ fiilinin faili **الَّذِي يَصْنَعُ الْكَلِمَ: الطَّيِّبُ** olarak kabul edilirse cümle, "salih ameli Allah'a iman yükseltir" anlamına gelir.²¹³ Çünkü iman olmadan ameller makbul olmaz.²¹⁴ İmam Mâtürîdî âyeti böyle anlamıştır.²¹⁵ "Allah'a yükselir" imanının, "salih ameli Allah'a iman yükseltir" salih amelin kabul edilmesinden kinayedir.²¹⁶

Hâricî ve Mutezile âlimlerin iddia ettiği gibi büyük günah işlemek mümini imandan çıkarmaz. Müminler, büyük günah işleseler bile kâfir olmazlar. Bunun Kur'ân-ı Kerim'de birçok delili vardır. Mesela Hucurât Sûresinin 9'uncu âyetinde "Eğer müminlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa hemen onların aralarını düzelterek barışı sağlayın" buyrulduktan sonra "Eğer iki gruptan biri barışa yanaşmaz ve diğerine saldırırsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar saldırgan tarafa karşı savaşın" cümlesinde "saldırgan" kimse mümin olarak nitelenmiştir. Hâlbuki haksız saldırı büyük günahdır. Bakara Sûresinin 178'inci âyetinde "Ey iman edenler! Kasten öldürülenler hakkında size kısas, misli ile karşılık vermek farz kılındı" buyrulmuştur. Kasten bir insanı öldüren kimse mümin olarak ifade edilmiştir. Hâlbuki kasten insan öldürmek büyük günahdır. Tahrîm Sûresinin 8'inci âyetinde "Ey iman edenler! Allah'a ihlâs ve samimiyetle tövbe edin" buyrulmuştur. Âyette Allah'ın tövbe etmeyi emrettiği kişiyi mümin olarak isimlendirilmiştir.

Sonuç

Yüce Allah, kendisine kulluk etmeleri için yarattığı insanları, iman edip etmeme, iyi veya kötü işler yapıp yapmama konusunda sınava tabi tutmuş, merhameti gereği kulluk görevlerinde insanlara Peygamber ve kitaplarla rehberlik etmiş, kulluk görevlerini yerine

²¹⁰ Müslim, "İman", 197; Buhârî'nin rivayeti, sahabenin "Hangimiz nefesine zulmetmez ki" demesi üzerine Allah'ın Lokman Sûresinin 32'nci âyetini indirdiği şeklindedir. "İman", 23.

²¹¹ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Vecîz*, 4/431. **أَنَّ الْعَمَلَ الصَّالِحَ هُوَ يَرْفَعُ الْكَلِمَ**

²¹² Zamahşeri, *el-Keşşâf*, 3/602.

²¹³ Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 3/79. **وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ الْكَلِمَ وَالْمَرْفُوعُ الْعَمَلُ لِأَنَّهُ لَا يُقْبَلُ عَمَلٌ إِلَّا مِنْ مُؤَدِّ**

²¹⁴ Mâide 5/5.

²¹⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 4/873.

²¹⁶ Neseî, *Medâriku't-Tenzil*, 3/79.

Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehennem Giriş Girmeyeceği Meselesi

getirip getirmemekte özgür bırakmıştır. Bu özgürlük içerisinde iman edenler de inkâr edenler de, itaat edenler de isyan edenler de olagelmıştır. Yüce Allah, inkâr ve isyan edenlere, bu günahlarından kurtulmak için tövbe imkânı vermiştir. Kâfir insan, iman ederse mümin olur ve günahlarından kurtulur. Mümin insan, günah işler, sonra tövbe ederse günahından temizlenir. Mümin zekât vermemek gibi ilâhî bir emri yerine getirmez, haksız yere yetim malı yemek gibi bir yasağı işler ve tövbe etmeden ölürse âhirette cehennemle cezalandırılıp cezalandırılmayacağı, cezalandırılırsa cehennemde sürekli kalıp kalmayacağı konusunda İslam âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafa sebep olan âyetler vardır. Bu âyetlerde biri Bakara Sûresinin 81'inci âyetidir. Bu âyette geçen **سَيِّئَةٌ** ve **حَاطِيَةٌ** kelimeleri şirk ve inkâr anlamına gelebileceği gibi herhangi bir büyük günah anlamına da gelebilir. Bu itibarla kelimelere Mutezile âlimleri büyük günah anlamını vermişler, büyük günah işleyen müminlerin, dinden çıkacaklarını, tövbe etmeden ölürlerse ebedî cehennemde kalacaklarını savunmuşlardır. Buna mukabil Ehl-i Sünnet âlimleri, şirk koşmadığı ve inkâr etmediği sürece büyük günah işlemekle müminin dinden çıkmayacağı, günahına tövbe etmeden ölürse âhirette Allah'ın affedebileceği, affetmese bile mümini cehenneme atıp orada sürekli bırakmayacağı, imanın mükâfatı olarak cehennemden çıkarıp cennetine koyacağını savunmuşlardır. Her iki tarafın görüşlerine delil olabilecek âyet ve hadisler vardır. Ancak âyet ve hadisler bir bütün olarak okunduğu zaman Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerinin isabetli olduğu anlaşılır. Çünkü yüce Allah, cenneti müminler için, cehennemi kâfirler için hazırlamıştır. İnsan günah işleyebilecek özellikte yaratılmıştır. Bu itibarla günah işleyebilir. Yüce Allah, dünyada müminin günahını affedebildiği gibi âhirette affedilebilir, affetmese ve günahının cezasını çekmesi için cehenneme koysa bile, cehennemde ebedî bırakmaz. Çünkü mümin cehennemde sürekli kalırsa imanın mükâfatını vermemiş olur. Yüce Allah, mümine zerre kadar bile olsa iyi ameline mükâfat verir, zerre kadar zulmetmez. En büyük amel, kalbin ameli olan imandır. Dolayısıyla mümin günahının cezasını çekince, cehennemden çıkartılır, imanın mükâfatı olarak cennete konur.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): İsmail Karagöz

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câm'u's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî. *el-Bahru'l-Muhit*. Buyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Ahmed, *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Beyhakî. *Şu'abü'l-İman*. Bombay: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Cevzî, İbn Kayyım, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdü'l-Mesîr Fi 'İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1422.
- Cevzî, İbn Kayyım, Ebû Abdullah Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Zâdü'l-Mesîr Fi 'İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1422.
- Cezâîrî Muhammed b. Abdilkâdir b. Muhyiddîn el-Hasenî. *Eyseru't-Tefâsîr li Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr*. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2003.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebüssuûd el-İmâdî Muhammed b. Muhammed. *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Ethem Ruhi Fıglal. DİA. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Fâsî Süfû, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed. *el-Bahru'l-Medîd fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*. Kâhire: 1419.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Ebû Tâhîr Muhammed b. Ya'kûb. *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbas*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Atiyye Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib. *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419.
- İbn Ebî Zemenîn, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz*. Kâhire: nâşir, el-Faruk el-Hadîse, 2002.
- İbn Hibban, Muhammed. *el-İhsân fi Tertîbi Sahîhi İbn Hibban*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1988.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- İlyas Çelebi. DİA. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyin b. Muhammed. *Tefsîr*. Tanta, 1999.
- Karagöz, İsmail, *Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. Ankara: Kar, 2021.
- Karaman Hayretten ve diğerleri, *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. baskı, 2015.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*. Kahire: Dâru Kütübî'l-Mısıryyye, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-Sünneti*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed, Hamûş b. Muhammed. *el-Hidâye ilâ Bülûgu'n-Nihâye fi 'İlmi Me'âni'l-Kur'ân ve Tefsîrih*. Mecm'uatü'l-Kitâbi ve's-Sünnet, 20028.
- Muhammed Sıddık Han. *Fethu'l-Beyan fi Mekâsıd'l-Kur'an*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- Mükatîl b. Süleyman. *Tefsîr*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâs, 1423.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan, Ali b. Muhammed. *en-Nüketü ve'l-Uyûn*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Huseyin el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Muhâsibî, Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed, *Fehmü'l-Kur'âni ve Me'ânih*. Beyrut: Dâru'l-Kindî, 1398.
- Nesefî, Ebû'l-Berakât Abdullah b. Ahmed. *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Kelîmi't-Tayyib, 1998.
- Râzî, Fahrüddîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsiyyi, 1420.
- Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed. *el-Keşfü ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002.
- Semerkandî, Alâüddin Ali b. Yahyâ. *el-Bahru'l-Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, thk, Mahmud Mataracı, ts.
- Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. Riyad: 1997.
- Süfyân b. Sa'îd es-Sevrî. *Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethu'l-Kadir*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.
- Tabbâre, Afîf Abdülfettâh. *el-Hatâyâ fi Nazari'l-İslam*. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, ts.
- Hindî, Muhammed Tahîr Sıddîkî. *Mecme'u Bihâri'l-Envâr fi Garâibi't-Tenzili ve Letâifi'l-Ahbâr*. Haydarabad: 1971.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân an Tefsîri Âyi'l-Kurân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı yayınları, 1982.

Bakara Sûresinin 81. Âyeti Bağlamında Büyük Günah İşleyenlerin Cehenneme Girip Girmeyeceği Meselesi

- Tûfi Necmüddin er-Rabî Süleyman b. Abdülkavî. *el-İşârâtü'l-İlahiyye ila'l-Mebâhisi'l-Usuliyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Vâhîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed. *el-Vecîz fî Tefsîri Kitâbi'l-Azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1405.
- Vâhîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed. *Tefsîru'l-Basît*. Suud: 'Imâdetü'l-Bahsi'l-İlmî, 1403.
- Yusuf Şevki Yavuz. DİA, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları,1994.
- Zeccâc, Ebû İshak, İbrahim b. Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühû*. Beyrut: Âlemü'l-Kütübi, 1988.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım, Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki an gavâmizi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-arabiyyi, 3. baskı, 1407.